

- В. Стефаніка. – Ф. 34 (Гнат.). – Спр. 539. – 37 аркушів.
26. Студинський К. Александер Духнович і Галичина // Науковий збірник „Просвіта”. – Рочник 3. – 1924. – С. 28-103.
27. Студинський К. Кореспонденція Я. Головацького в літах 1850-1862 // Збірник філологічної секції НТШ. – Т. 8-9. – Львів, 1905. – 592 с.
28. Фенич В. З історії листування О. Духновича з Я. Головацьким // О. В. Духнович і слов'янський світ. Тези наукової конференції 23-24 квітня 1993 року. – Ужгород, 1993. – С. 157-158.

РЕЗЮМЕ

ЭПИСТОЛЯРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ КУЛЬТУРНЫХ КОНТАКТОВ ЗАКАРПАТЬЯ И ГАЛИЧИНЫ (1848-1918)

Свитлик Н. М. (Ужгород)

В этой статье автор акцентирует внимание на переписке между деятелями Галичины и Закарпатья, как источнике культурных контактов. Анализируются письма, характеризуется их содержание, сопоставляются проблемы, которые в них затрагиваются. Кроме того, исследуется эпистолярное наследие А. Духновича, Я. Головацкого, В. Гнатюка, Г. Стрипского, Ю. Ставровского и других. Автор ставит своей задачей продемонстрировать влияние личной переписки на культурное сотрудничество по обе стороны Карпат середины XIX – начала XX века. Также в статье кратко изложено содержание переписки между культурными учреждениями западноукраинских земель, посвященной проблемам книгообмена между Закарпатьем и Галичиной.

Ключевые слова: эпистолярное наследие, источник, переписка, культурное сотрудничество.

SUMMARY

EPISTOLARY HERITAGE AS THE SOURCE OF STUDY OF THE CULTURAL LINKS BETWEEN TRANSCARPATHTIA AND GALICIA (1848-1918)

N. Svitlyk (Uzhhorod)

In this article the author gives the analysis of the epistolary heritage of Transcarpathian and Galician figures of the middle of the XIX – the beginning of the XX century. The main accent is made on role of such correspondence in the process of cultural rapprochement of Transcarpathia and Galicia. The article contains the information on the contents of the letters, main topics and problems, which were raised in the process of correspondence. The characteristics of the correspondence among the main cultural and educational establishments of the end of the XIX century and their role for the scientific interaction on the both sides of the Carpathian Mountains are suggested.

Key words: Epistolary heritage, source, cultural links, correspondence.

УДК 930.2 (477) “18/19”

СТАНОВЛЕННЯ НОВІСТИКИ ЯК ГАЛУЗІ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Ісак Ю. І. (Ужгород)

Вивчення не лише широкомасштабних проблем, а й локальних, пов'язаних з дослідженням спадщини окремих вчених-істориків, історичних шкіл, їх становлення та розвитку, є одним з важливих завдань вітчизняної історичної науки. Першочергове значення в цьому контексті нині належить, зокрема, вивченню історії історичної науки на зламі XIX – XX ст. В цей час формувався тип науки XX ст., – тип сучасної науки [113, с. 225].

Особливої уваги в цьому плані потребує питання про розвиток історичної думки в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст., – це був час важливих методологічних пошуків в

історичній науці.

Однак, така важлива наукова проблема, як історія організації і розвитку студій в галузі історії зарубіжних країн нового часу в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст., ще не виступала, по суті, в якості предмету цілісного дослідження в історичній науці незалежної України.

Логічним кроком, звідси, є звернення до історіографії означеної наукової проблеми.

Територіально дана проблематика охоплює історичні школи Харківського, Київського і Одеського (Новоросійського) університетів, а також Ніжинський історико-філологічний ін-

ститут кн. Безбородько, які власне і були центрами вивчення історії країн Західної Європи нового часу в Україні. Адже історики, що працювали в означений вище період на території західноукраїнських земель, досліджували здебільшого проблеми вітчизняної історії, а в галузі всесвітньої історії вивчали переважно проблеми історії Східної Європи (велика роль в дослідженні цієї тематики належить представникам т.зв. «польської наукової історичної школи») [31, с. 37-41; 55, с. IX – XII].

Як відомо, Наддніпрянська Україна, на території якої діяли вищезгадані вузи, перебувала на той час у складі Російської імперії, що зумовило єдність наукових традицій у галузі історії в Україні і Росії. Тому, говорячи «російські історики» чи «російські університети», мається на увазі вже вищесказане.

Згадки в науковій літературі про окремих вчених-новістів Наддніпрянської України другої половини XIX – XX ст., їх наукову спадщину та про галузь новістики в цілому, носять різнобічний характер, тому можна виділити декілька напрямків.

Перш за все, звернемо увагу на те, що поставлена в даній роботі проблема є складовою більш широкої історіографічної проблеми – проблеми розвитку новістики як **галузі знань і викладання історії нового часу** в Україні. Остання ж проблема є, в свою чергу, невід'ємною частиною проблеми розвитку історичної науки та історичної думки в Україні у даний період. Відзначимо також, що історики України і Росії другої половини XIX – початку XX ст. поняття «нова історія» пов'язували в основному з історією лише країн Західної Європи і США.

На різних етапах історіографічного процесу науковці часто поширювали і поширюють загальноприйняті (або навіть власні) характеристики розвитку історичної науки в цілому на всі дискретні моменти у її розвитку. Цілком зрозуміло, що така екстраполяція загальних оцінок на ту чи іншу історіографічну ситуацію не завжди була і є коректною чи правомірною. Це пояснюється дією різних факторів (особливостями світоглядних переконань і ціннісних установок дослідників минулого історичної науки, наявністю «соціального замовлення», недосконалістю понятійного апарату та ін.).

Необхідно, таким чином, з'ясувати наявність і деякі особливості такої «*проекції*» чи її відсутність у відповідності з основними етапами історіографії означеної в роботі проблеми.

Насамперед, слід відзначити, що історіографія даної проблеми почала складатись вже за життя істориків-новістів другої половини XIX – початку XX ст. У цьому плані характерною є та обставина, що частина загальноросійських фахівців в області історіографії цього ча-

су (зокрема В. С. Іконников) поширювали висновки своїх досліджень з історіографії вітчизняної (тобто російської та української) історії на всю галузь історичної науки в Російській імперії [29, с. 634]. Частково це зумовлювалось тим, що їх інтереси в площині дослідження конкретно-історичних проблем здебільшого не виходили за рамки вітчизняної історії. Така тенденція з певними метаморфозами зберігається і в наш час, про що мова буде йти далі.

Інші фахівці, що спеціалізувались також і в галузі всесвітньої історії, давали більш цілісні і обґрунтовані характеристики. Так, відомий російський вчений, професор М. І. Карєєв у статті «Історична наука в Росії» (1899 р.) висвітлює успіхи і невдачі в царині дослідження проблем всесвітньої історії і показав залежність цієї галузі від політики імперської влади та суспільних потреб [38]. Він також підкреслює вплив провідних західних «історіологічних напрямів і течій» на розвиток історичної науки в Російській імперії. В цьому контексті М. І. Карєєв охарактеризував основні результати дослідницької роботи загальноросійських істориків у галузі дослідження історії нового часу, наголошуючи на двох моментах: 1) царська влада намагалась завадити чи принаймні обмежити дослідження і викладання актуальних історичних проблем (насамперед, історії революцій і соціальних рухів, особливо Реформації та Великої французької революції); вплив на історичну науку здійснювався, зокрема, з допомогою регулятивних дій у сфері вищої освіти (прийняття університетських статутів 1835, 1863 і 1884 рр., створення цензурних перешкод тощо); 2) фахівці в галузі «загальної історії» (цей термін тоді вживався аналогічно до сучасного розуміння поняття «всесвітня історія»), в т.ч. у галузі вивчення історії нового часу, почали віддавати перевагу, особливо на зламі XIX – XX ст., дослідженню соціально-економічної історії; хоча політична історія все ще займала значне місце, але її недоліки долались у працях вчених відходом від «зовнішньої і прагматичної історії» до «історії внутрішніх відносин» [38] (тобто соціальної історії – Ю. І.).

Характерною рисою *радянської* історіографії була ідеологізація наукових досліджень. Упередженість, заангажованість і небажання прислухатися до аргументів дослідників з протилежної сторони, наперед визначені установки щодо оцінювання розвитку подій задля підтвердження своєї правоти на противагу імовірним опонентам з «буржуазного табору» були своєрідними путями, що сковували творчу думку багатьох (хоча й не всіх) радянських істориків [86, с. 36-37].

В радянській науці панувала тенденція спрощувати і спотворювати розуміння змісту історіографічного процесу в історичній науці

другої половини XIX – початку XX ст., що виражалось у політизованому підході до історії немарксистської історичної думки, який полягав у оцінці розвитку останньої як руху по спадаючій лінії, характеристиці кризи в історичній науці другої половини XIX – початку XX століття як втрати «буржуазною наукою» вироблених нею відносно прогресивних елементів і трактуванні виходу з неї як руху науки у напрямку і на позиції марксизму [80, с. 3, 9]. Криза пояснювалась методологічною неспроможністю «буржуазної науки» дати обґрунтовану відповідь на актуальні історичні проблеми (якої потребувало суспільство) в зв'язку із суперечністю потреби виконання цієї функції історичної науки із залежністю від завдання обґрунтування непорушності існуючого державно-політичного і соціально-економічного ладу (мова йшла про капіталізм). У методологічному плані це пояснювалось зокрема і відмовою вчених від пошуку закономірностей в історичному процесі, відносний плюралізм у тогочасній науці асоціювався з «хитанням» вчених від однієї історіософської чи методологічної течії до іншої [41, с. 14]. Криза пов'язувалась також навіть з переважанням у дослідницькій тематиці проблем середньовічної історії над питаннями історії нового часу (особливо історії «пролетарських революцій») [58, с. 11]. Не дивно, що критики зазнавало і прагнення частини вчених до об'єктивного висвітлення історичних подій, яке характеризувалося як «буржуазний об'єктивізм». Критики не уникнули й провідні методологічні течії, насамперед позитивізм і неокантіанство. Проте, як відомо, марксизм багато запозичив від позитивізму. Тому однією з ознак кризи було визначено методологічну переорієнтацію теоретиків вітчизняної історичної думки, пов'язуючи її з критикою позитивізму та утвердженням у ліберальному суспільствознавстві провідних позицій неокантіанського напрямку (у т.ч. для «боротьби з марксистським напрямом») [80, с. 26-27; 88, 14-15]. Разом з тим був зроблений цінний висновок про залежність кризи від характеру соціально-політичних процесів, які проходили у дореволюційній Росії (дійсно, вони не могли не впливати на історичну науку) [81, с. 11-13].

Для радянської історіографії характерною особливістю «проекції» у даному випадку було поширення методологічної кризи на ту чи іншу галузь чи окремих напрям історичної науки [41, с. 6-7]. З метою підтвердження наявності вказаної кризи пошук ознак останньої (і, не випадково, доказів «класової обмеженості» «буржуазних істориків» та, відповідно, недосконалої їхніх наукових робіт) здійснювався і стосовно наукової діяльності окремих вчених та їх методологічних і конкретно-історичних праць. Так, про видатного історика-новіста, професора Київського університета Св. Володимира І. В.

Луцицького один з радянських дослідників К. Б. Шустерман писав: «не дивлячись на проблиски матеріалізму, І. В. Луцицький так і не зміг до кінця свого життя вибратися з полону ідеалізму». І далі – «Ось чому праці І. В. Луцицького, його внесок в історіографію, в тому числі у вивчення проблеми релігійних війн у Франції XVI століття, ми повинні вивчати, критично відкидаючи його ворожу нам ліберально-буржуазну концепцію ідеалізму та еволюціонізму» [114, с. 215]. Що вже казати про оцінки наукової діяльності менш відомих істориків.

Це особливо важливо враховувати з огляду на ту обставину, що частина розглянутих істориків-новістів продовжували наукову діяльність також і після 1917 р. Так, харківські вчені М. С. Гольдін, В. П. Бузескул, учень І. В. Луцицького Є. В. Тарле (пізніше професор і знаменитий радянський академік) досліджували проблеми історії нового часу, представляючи певний час немарксистський напрямок історіографії в СРСР [110, с. 5-20], хоча й зазнали певного методологічного впливу марксизму. Згодом вони висловили готовність співпрацювати з радянською владою. Є. В. Тарле і М. С. Гольдін декларували про перехід на методологічні позиції марксистської науки. Втім, Є. В. Тарле та В. П. Бузескулу так і не вдалось уникнути переслідувань і навіть репресій [8, с. 44-86; 28; 72, с. 43-45], що були інструментом боротьби на «ідеологічному фронті» [71; 75] у справі утвердження марксистського напрямку (і спрощеного та вихолощеного до крайнощів варіанту марксистської методології) в історичній науці у СРСР. Частина істориків-новістів (наприклад, одеський вчений Г. О. Афанасьєв) емігрували після революційних подій 1917 р., що також зумовлювало відношення до них і їхніх праць радянської історіографії (часто негативна оцінка, а то й просто замовчування їх імен і праць).

Провідні представники марксистського напрямку радянської історичної науки кінця 20-х – 30-х рр. (М. Н. Покровський, М. М. Лукін та ін.) у своїх роботах і виступах вели мову про «новий етап критики» на адресу «буржуазних вчених», пов'язаний з «новим етапом розвитку класової боротьби і соцбудівництва в СРСР» [8, с. 44]. Звідси робився висновок про те, що «ця боротьба вимагає певних узагальнень, вимагає, щоб по всьому фронту був розкритий зв'язок між буржуазною історичною наукою і буржуазною контрреволюцією, зв'язок до самих глибоких ідейних її витоків» [8, с. 44] (і не тільки ідейний зв'язок – Ю. І.), що згодом було доповнено тезою про необхідність посилення боротьби з ідеологічними опонентами на «історичній ділянці ідеологічної боротьби» з огляду на перебудову СРСР у «ворожому оточенні капіталістичних країн».

Іншою, більш позитивною, була харак-

теристика творчості таких вчених-новістів, як, зокрема, професорів Новоросійського університету в Одесі О. С. Трачевський та Є. М. Щепкін, з огляду на їх доволі радикальні погляди (особливо у порівнянні з іншими істориками) і спрямованість їхньої громадсько-політичної діяльності, хоча і в їх працях бачили деякий вплив «ідейно ворожих» течій [115, с. 773-776].

Позитивною рисою було з'ясування механізмів і параметрів спадковості в науці на різних етапах розвитку [27], вдосконалення методів джерельного й історіографічного аналізу [48; 112; 116] та ін. [62], що все ж таки уможливило рух вперед у історіографічних дослідженнях у бік об'єктивності. Так, у 1985 р. радянські дослідники І. Д. Ковальченко та О. Є. Шикло змушені були визнати, що «криза буржуазної історичної науки не представляла собою якийсь всеохоплюючий занепад. У деяких напрямках буржуазна наука зробила помітний крок вперед у порівнянні з попереднім періодом». Це пояснювалось розширенням проблематики та конкретно-фактичної основи історичних досліджень, а також вдосконаленням їх методики і техніки [41, с. 15]. Логічним продовженням зміни поглядів на проблему означеної методологічної кризи стали роботи сучасних російських і українських вчених.

Так, відомий російський вчений С. П. Рамазанов у 1995 р. наголосив, що оцінка радянськими вченими стану розвитку історичної науки в Росії другої половини XIX – початку XX ст. як кризового цілком адекватно корелювалась з аналогічною їхньою ж упередженою оцінкою щодо «буржуазної науки» XX ст. в цілому (малась на увазі історична наука на Заході – Ю. І.). Після розпаду СРСР у 1991 р. розпочався зворотній процес, що полягає в характеристичній сучасної історичної науки в Україні і Росії як такої, що перебуває у стані глибокої методологічної кризи. Криза ж західної історичної науки характеризується як «криза зростання», необхідний етап оновлення теоретико-пізнавальних засад історичної науки [80, с. 1].

Необхідно зауважити, що за аналогією до вищесказаного і з використанням подібної термінології відбувається своєрідна «реабілітація» історичної науки в Україні другої половини XIX – початку XX ст. В останні роки наявність кризи в обох випадках часто ставиться під сумнів або ж заперечується взагалі [101, с. 32; 102, с. 6], особливо стосовно межі XIX – XX ст. [58, с. 45]. Все ж видається, що термін «криза зростання» і аргументація, з ним пов'язана, все ж є найбільш придатними, дійсно вказуючи на тенденції розвитку історичної науки в період зміни парадигм, зокрема в Наддніпрянській Україні означеного періоду.

Сучасна *українська* історіографія у значному своєму сегменті хибує на змішування

термінів, у даному випадку – понять «українська історіографія» та «історіографія історії України». Зокрема, це впливає з назв праць ряду знаних фахівців в галузі історіографії [42; 47]. Розуміючи, безперечно, відмінність, насамперед різнопорядковість означених понять, вони все ж таки оперують переважно першим з них, хоча про галузь вивчення всесвітньої історії в працях цих авторів наявні, як правило, хіба що зауваження методологічного характеру. Частково це пояснюється залишками історіографічної традиції попередніх періодів розвитку історичної думки в Україні. У підсумку, це зумовлює певні недоліки у висвітленні історіографічного процесу, зокрема щодо обгрунтованості його періодизації і особливостей. Так, наприклад, відомий український дослідник Я. Калакура пише про те, що «остання чверть XIX – початок XX ст. складають п'ятий період, який остаточно утверджує українську національну історичну науку як окрему, тобто за межами російської і польської історіографій» [34, с. 39].

Загалом, більшість існуючих схем періодизації української історіографії побудовані за принципом її відповідності національному відродженню (нині більше використовується термін «націотворення») [47; 56]. Особлива роль в обгрунтуванні цього концептуального принципу належить І. І. Колесник, що веде мову у своїх працях про процеси витвору української національної (історичної) науки протягом XIX ст. [42, с. 204].

Вищенаведені цитати і міркування ряду науковців окреслюють, по суті, умовні рамки історіографічного канону, якого дотримується більшість дослідників історії історичної науки в Україні в означений період. Не випадково, що про методологічну кризу (її наявність чи відсутність у тогочасній науці) не йдеться, оскільки ці дослідники керуються здебільшого іншими критеріями, світоглядними установками і понятійним апаратом.

Проте, врахування значення наукового доробку вчених, що досліджували всесвітню, у т.ч. нову, історію в Україні у різні часи, із одночасним врахуванням особливостей історіографічного процесу в розглядуваний період, є необхідним з метою вироблення більш повноцінних схем періодизації розвитку історичної науки в Україні, визначення специфіки конкретних історіографічних ситуацій у тій чи іншій галузі історичного пізнання тощо.

Певна частина фахівців в галузі історіографії намагаються уникнути негативних рис «проекції».

Важливими роботами в цьому контексті стали праці також таких дослідників, як С. П. Стельмах, В. А. Потульніцький, Л. В. Таран та деяких інших вчених.

Так, у 1997 р. київський дослідник С. П.

Стельмах опублікував працю [93], в якій уперше в сучасній українській історіографії було зроблено спробу проаналізувати теоретичні погляди представників російської і української історіографії загальної історії XIX – початку XX ст., тут вміщено і багато фактичного матеріалу – подано біографії багатьох вчених (наприклад професора Харківського університета, відомого історикановіста М. Н. Петрова), матеріали про їх наукову діяльність зокрема та ін.

Продовженням наукових пошуків С. П. Стельмаха у площині цієї ж тематики стала його докторська дисертація [93], яку він опублікував і у вигляді окремої монографії [94]. Головним висновком цього та низки інших його досліджень [91; 92; 96-100] є теза про те, що професіоналізація та інституціоналізація історичної науки в Україні в XIX – на початку XX ст. хронологічно збігалися з аналогічними процесами в Європі й структурно відповідали європейським інституціям історичної науки, а отже, історична наука в Україні була складовою частиною європейської історіографії. Проте, зауважує С. П. Стельмах, від більшості європейських країн розглянуті процеси відрізнялися їх широким «одержавленням», яке охоплювало не тільки офіційні академічні інститути, але й напівпрофесійні наукові товариства та засоби комунікації [94, с. 19].

Інший київський вчений В. А. Потульницький загострив увагу на проблемі побудови першої української схеми всесвітньої історії з «особливим узглядненням історії української», виведення взаємообумовленої схеми та періодизації як світової історії, так і історії України [79, с. 58]. Логічним кроком, звідси, було звернення до наукового доробку вчених-всесвітників, у тому числі істориків-новістів Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст. Об'єктом аналізу стали, насамперед, історіософські погляди та методологія дослідницької роботи вчених, зокрема І. В. Лучицького, Р. Ю. Віппера, М. Н. Петрова, С. В. Тарле та ін. В. А. Потульницький робить обґрунтований висновок про вплив домінуючих націй (в т. ч. культурно домінуючих) на продукування історичних знань, зокрема в Україні [79, с. 10, 29].

Дещо особне місце займають роботи відомої української дослідниці Л. В. Таран [101-108]. Якщо С. П. Стельмах говорить про безумовний (хоча й не домінуючий) вплив німецької історіографії на становлення вітчизняної історичної науки [95, с. 56-57], то Л. В. Таран підкреслює взаємодію і взаємовпливи провідних шкіл французької історичної науки і загальноросійської історичної науки, насамперед з огляду на єдність засад наукових пошуків французьких фахівців в галузі історії Великої французької революції і представників т.зв. «російської історичної школи» (остання була провідною у

галузі вивчення історії зарубіжних країн нового часу на теренах Російської імперії) [106, с. 85]. На думку Л. В. Таран, саме «російсько-українська історична школа» ще на зламі XIX – XX ст. підходила до окреслення тих інтенцій, які потім істотно були розвинуті «всесвітньо визнаною французькою історіографічною школою «Анналів» у напрямку інтегрованого пояснення минулого [108, с. 2].

Далі наголосимо на особливостях і конкретних аспектах історіографічного трактування в історичній науці тенденцій і закономірностей розвитку галузі **новістики** в Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX ст.

Про деякі міркування М. І. Карєєва з даної проблематики вже йшла мова вище. Необхідно відзначити, однак, що він не мав на меті спеціальний розгляд історіографічного процесу в галузі новістики. Крім вищевказаної його статті, слід згадати також його роботу 1912 р. [39], в якій він аналізує, поряд з роботами інших вчених, і праці істориків-новістів, що працювали в Наддніпрянській Україні. Зокрема він детально характеризує дисертацію київського професора П. М. Ардашева «Провінційна адміністрація у Франції в останню пору старого порядку» (1901-1906 рр.), хоча й уникає, переважно, висвітлення недоліків цієї праці [39, с. 13-26]. М. І. Карєєв привертає увагу також до наукового доробку І. В. Лучицького в галузі дослідження ним історії Великої французької революції, і в цьому контексті торкається питання про дискусію між І. В. Лучицьким та іншим представником «російської історичної школи» М. М. Ковалевським, віддаючи перевагу в цій науковій суперечці швидше першому з них [39, с. 37, 110-114]. Цієї ж проблематики М. І. Карєєв торкався й у двох своїх інших роботах [35; 36].

У 20-х рр. минулого століття з'явилась перша по суті спроба змалювання загальної картини розвитку «цілої галузі всесвітньої історії» – «загальноросійської історіографії нового часу», здійснена учнем М. І. Карєєва В. А. Бутенко, який виступив в 1922 р. зі статтею «Наука новой истории в России» [9]. Вона представляла, за визначенням В. А. Дунаєвського, «перший огляд, що претендував на певну бібліографічну повноту й характеристику основних ліній, по яким розвивались в Росії дослідження з історії нового часу» [68, с. 14]. Важливим є те, що В. А. Бутенко поставив питання про «російську школу в галузі нової історії», підкресливши, що «характерними особливостями наукової школи, що склалась в Росії, були посилені розробка свіжих і незаторкуваних архівних матеріалів, соціологічний підхід до досліджуваних явищ, широкість основної точки зору за якнайретельнішого дослідження деталей, безпристрасна і позапартійна оцінка досягнутих дослідженням результатів» [9, с.166-167]. Дослідник акценту-

вав увагу, зокрема, на науковому доробку таких істориків-новістів України, як І. В. Лучицький, П. М. Ардашев, М. С. Гольдін, Є. М. Щепкін, О. С. Трачевський, І. І. Іванов та ін.

У 1925 р. з'явилась важлива робота М. І. Карєєва «Историки Французской революции», що є, по суті, доповненням і продовженням його попередніх праць історіографічного характеру. Сюди ввійшов також матеріал його рецензій на праці істориків різних років. Важливим аспектом цієї роботи є те, що в ній автор підкреслив особливості «російської історичної школи» (до якої належав і сам), наголосивши, що вона займалась не стільки «загальними побудовами історії революції», скільки «окремими дослідженнями» [37, с. 147]. В цій праці М. І. Карєєв, однак, висвітлює наукову спадщину тільки найбільш відомих вчених (І. В. Лучицький, П. М. Ардашев), а роботи інших дослідників (Г. О. Афанасьєв, О. С. Трачевський та ін.) вказує лише в списку літератури до праці.

Успіхи і невдачі в розвитку галузі новістики і наукові досягнення її представників були предметом розгляду також у *фундаментальних працях* як із загальної історіографії, так і присвячених історії її окремих галузей. В них, зокрема, співставлялись праці цих вчених з доробком інших науковців.

У фундаментальній узагальнюючій праці професора «загальної» історії Харківського університету, видатного вченого В. П. Бузескула «Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века» (М.-Л., 1929-1931) [7] (нині перевиданій [6]) було систематизовано значний за обсягом історіографічний матеріал з історії вивчення і викладання в Російській імперії всесвітньої історії, у т. ч. історії та історіографії нового часу. Певним недоліком цієї монографії є недостатня критичність у питанні оцінки історіографічної та педагогічної спадщини тих чи інших науковців, особливо тих, що були колегами В. П. Бузескула (втім, остання обставина мала і відповідні зрозумілі «плюси»). Автор звернув увагу на роботи І. В. Лучицького, М. Н. Петрова, В. К. Надлера, О. Г. Брікнера, В. Я. Шульгіна, В. К. Піскорського, І. І. Іванова та ін. В. П. Бузескул повторює в основному оцінки наукової спадщини, присутні в рецензіях (у т. ч. у його власних відгуках) на роботи істориків, що з'явилися після опублікування останніх, а також оцінки М. І. Карєєва, що містяться в його історіографічних роботах різних часів в галузі історії Великої французької революції. Все ж автор проробив величезну роботу, значно полегшивши роботу наступним дослідникам в галузі історіографії. Грунтовне дослідження В. П. Бузескула дало можливість комплексно представити науковий доробок істориків-новістів, визначити місце їх праць у загальному процесі вивчення історії Західної

Європи, розкрити значення їх творчості.

До цієї ж групи праць належить книга О. Л. Вайнштейна «Историография средних веков» (1940 р.), в якій автор звернув увагу на доробок вчених-новістів В. В. Новодворського і Є. М. Щепкіна. Аналізуючи монографію останнього, дослідник зазначив, що одеський вчений Є. Щепкін як учень московського історика Гер'є, належав до «істориків-суспільників», до «загальних» істориків, бо, подібно до свого вчителя, займався історико-філософськими і методологічними питаннями, а в галузі конкретної історії – різноманітними її розділами [11, с. 154].

Питання про внесок представників «російської історичної школи» (зокрема І. В. Лучицького) у вивчення історії Великої французької революції побіжно торкались у своїх роботах радянські фахівці з даної проблематики. Спочатку оцінки мали переважно стриманий, або ж і позитивний характер [26, с. 245]. Так, С. Даніні (до речі, учениця М. І. Карєєва) наголосила в 1922 р. на внеску І. В. Лучицького у вдосконалення дослідницької методики (застосування статистичного методу), підкреслила значення його наукових робіт в галузі дослідження аграрної історії французької революції [23, с. 74].

Проте згодом, в рамках атаки проти «решток буржуазної історичної науки» в 30-х рр. ХХ ст., зростала кількість критичних, то й просто упереджених оцінок. Особливої гостроти набувала ця критика з огляду на намагання в радянській історичній науці (аж до початку «перебудови») уніфікувати трактування історії Французької революції, постійне проведення паралелей між подіями останньої та Жовтневою революцією (ця тенденція походить від робіт і публічних виступів В. І. Леніна). Відомий російський дослідник Д. Ю. Бовікін зауважив у 2007 р.: «для радянських істориків Якобінська диктатура, Терор, війна на всіх фронтах, державне регулювання економіки, висування і скинення лідерів, політичні процеси, боротьба з церквою, що мали місце у Франції кінця ХVІІІ ст. були дуже актуальними сюжетами» [5, с. 48]. Разом з тим, прямого ототожнення між двома революціями не проводилось з огляду на констатацію відмінностей у їх характері і завданнях [5, с. 49].

З інших досліджень слід назвати працю М. Л. Рубінштейна (1941 р.), що розглядав намагання частини вчених перенести акцент на вивчення соціально-економічної історії як перехід на позиції «буржуазного економізму», – напрямку, який «займався вивченням економічної історії і намагався оновити пануючу історичну концепцію «державної школи» з позицій нового позитивістського вчення». На думку автора, «буржуазний економізм розширив коло історичних знань, але намагання переглянути старі

історичні концепції з нових позицій в дійсності перетворились у просте підведення нового матеріалу під стару схему» [83, с. 304]. Однак, ця праця має значною мірою упереджений характер.

В роки Великої Вітчизняної війни з'явилося колективне фундаментальне видання «Французская буржуазная революция (1789-1794)» (1941 р.), на прикладі змісту якого є очевидним початок зміни поглядів на значення здобутків дореволюційної історичної науки загалом, і новітики зокрема. Зокрема, констатовалось, що за межами Франції «історія французької революції в кінці XIX і на початку XX століття вивчалась найбільш пильно в Росії». Автори підкреслили, що роботи «російських буржуазних вчених стали цінним внеском в буржуазну історичну науку ...». Разом з тим, вони поділяли російських істориків-новістів на «реакційних» вчених (В. Гер'є, П. Ардашев) і представників «буржуазно-ліберальної, з народницьким відтінком, школи» («російської історичної школи» – Ю. І.) (І. Лучицький та ін.) [111, с. 716].

Під час війни з'явився також збірник статей «Двадцать пять лет исторической науки в СССР» (1942 р.), що засвідчив подальшу зміну поглядів і трактувань змісту історіографічних процесів у дореволюційній історичній науці. Так, член-кор. АН СРСР О. М. Панкратова підкресливала, що «російські історики ще до Жовтневої революції внесли багато нового в світову історичну науку своєю сміливою постановкою і розробкою найбільш значних соціальних проблем і по всесвітній історії, особливо з історії французького і англійського села, з історії англійської і французької революцій та ін.» [70, с. 8]. Подібні думки в тому ж виданні висловив й інший радянський вчений – Є. О. Космінський [46, с. 211].

У 1945 р. Є. В. Тарле в статті «К изучению истории Запада в Академии наук» [109] знову привернув увагу до наукової спадщини представників «російської історичної школи», зокрема свого вчителя І. В. Лучицького.

Більш ґрунтовний характер мала стаття О. Молока (також 1945 р.), в якій він звернув увагу на науковий внесок ряду істориків-новістів у вивчення історії Франції нового часу. На відміну від авторів згаданого вище колективного видання 1942 р., автор інакше тлумачить ідейне і світоглядне спрямування їх праць: «російська історична наука в обличчі своїх найбільш видатних представників зберігала міцні традиції лібералізму і демократизму» [66, с. 49]. В цьому контексті О. Молок характеризує позитивно праці І. В. Лучицького з історії Великої французької революції, головну роботу ж П. М. Ардашева «Провінційна адміністрація у Франції в останню пору старого порядку» (1901-1906)

він характеризує так: «цінність цієї праці, написаної на основі розлогого документального матеріалу, применшується реакційною позицією автора, що захищає бюрократичну систему дореволюційної Франції» [66, с. 49].

Доробок більшості істориків-новістів висвітлюється (хоча й різною мірою) у «Очерках истории исторической науки в СССР» у 4-х томах (1955-1963). Особливістю цієї праці є те, що вона дає можливість побачити вчених-новістів у контексті інших істориків, інших наукових шкіл і напрямків і визначити не лише їх місце, а й цінність історичної спадщини дослідників, хоча й з присутністю вищевказаної «проекції» методологічних установок в рамках загальноприйнятого історіографічного канону. Так, відомий радянський фахівець у галузі історіографії Б. Г. Вебер, автор нарисів про початок університетського викладання нової історії в Росії, вміщеного у «Очерках ...», писав: «першим істориком нового часу з рядів університетської професури слід вважати не скільки В. І Гер'є (московський вчений – Ю. І.), скільки М. Н. Петрова» [14, с. 393]. У іншій своїй роботі [13] Б. Г. Вебер звернув увагу на особливу актуальність вивчення історії Реформації в умовах загострення суперечностей в суспільно-політичному і економічному розвитку Російської імперії пореформеного часу, окреслив, зокрема, наукові заслуги М. Н. Петрова та інших дослідників у вивченні соціальних рухів та ін. [13, с. 99].

У 1958 р. О. Л. Ванштейн обґрунтував наявність значного інтересу радянських істориків до історії Франції не тільки соціально-політичними й методологічними факторами, але й наявністю стійкої традиції в російській історіографії всесвітньої історії. В цьому контексті він наголосив: хоча «радянська марксистська історіографія Французької революції відкрила принципово нову сторінку в історії нашої науки, однак не можна заперечувати певний позитивний вплив для неї кращих традицій школи Лучицького, Карєєва, Ковалевського» [10, с. 491].

Відомий радянський історик, академік С. Д. Сказкін в 1966 р. пояснював значення робіт представників «російської історичної школи» наступним логічним ланцюжком міркувань: «Історія аграрних відносин і селянства у Франції напередодні революції є ключем для розуміння самої революції і всього її змісту. Будучи буржуазно-демократичною, Французька революція розчистила шлях переможній ході капіталізму, але здійснила цю велику історичну справу зусиллями і кров'ю експлуатованих класів і в першу чергу повсталого проти феодалізму французького селянства. Тому положення селянства напередодні революції загалом і саме головне одвічне для селянина питання про землю ... містить у собі питання про рушійні сили, можливість і межі революційності селянства у подіях

кінця XVIII ст., коли ще не було і не могло бути найбільш революційного класу – пролетаріату» [89, с. 98]. По суті, підтекст цих міркувань полягає у з'ясуванні відповіді на питання: було французьке суспільство кінця XVIII ст. феодальним; чи володіли землею французькі селяни до революції 1789 р., або ж остання наділила їх нею (відібравши її від великих землевласників, наявність чи відсутність значної кількості яких у Франції до революції була, не випадково, предметом суперечок між двома представниками «російської історичної школи» – І. В. Лучицьким та М. М. Ковалевським), а звідси – чи існувала потреба у різких змінах в соціально-політичному і економічному житті Франції цього часу з метою прискорення переходу на засади розвитку капіталістичного суспільства, чи мала французька революція антифеодальний характер загалом. Радянські історики обґрунтовували в основному позитивну відповідь на всі ці запитання, на відміну від частини їх зарубіжних колег, насамперед французьких (Ф. Фюре та ін.) [2, с. 310-318].

Питання про наявність чи відсутність значної кількості середніх і дрібних землевласників у Франції до революції було, не випадково, предметом суперечок між двома представниками «російської історичної школи» – І. В. Лучицьким та М. М. Ковалевським. Зрозуміло, що гострота і актуальність означеної проблематики не тільки в конкретно-історичних реаліях існування Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. (передреволюційного часу!), але і в розрізі ідеологічних конструкцій радянського суспільствознавства спонукала радянських дослідників до висловлення власних оціночних, не завжди безпристрасних суджень. Все ж таки, на думку С. Д. Сказкіна, не були цілком правими ні І. В. Лучицький (в недооцінці масштабів «диференціації французького села напередодні революції 1789 р.»), ні М. М. Ковалевський, що «заперечував наявність феодального ладу у дореволюційній Франції, особливо в аграрних відносинах» [89, с. 108].

Особливе місце посідають роботи радянського вченого В. М. Даліна, у яких він висвітлює внесок загальноросійських істориків-новістів, перш за все І. В. Лучицького, в дослідження історії Франції і налагодження наукового співробітництва з французькими вченими [19-22].

У 1981 р. дослідник В. В. Гусев у своїй статті програмного характеру наголосив на необхідності посилити наукові зусилля в галузі історії вітчизняної дореволюційної новістики, окреслив перспективні напрямки в дослідженні цієї проблематики [17].

В низці посібників з історії історичної науки присутні цінні зауваження методологічного характеру щодо історії організації і розвит-

ку наукових пошуків у цій галузі, звернено увагу на наукові здобутки істориків-новістів Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст. Зокрема, дослідниця С. В. Гутнова розглянула внесок М. Н. Петрова в у вивчення історії Реформації в Німеччині, наголосивши на співчутті історика «народним масам» [18, с. 308-309]. У 1990 р. лідер «томської школи» істориків Б. Г. Могильницький своїми оцінками історії вітчизняних студій [61; 63] в області нового часу продемонстрував, по суті, зміну методологічних установок, уникаючи наголосу на «кризових явищах» у розвитку новістики й історичної науки в цілому. Повторюючи переважно фактологічний матеріал попередніх досліджень, автор наголосив на позитивних явищах: розширення проблематики досліджень з історії нового часу, вдосконалення їхньої методики тощо [63, с. 288-289].

У кінці 80-х – на початку 90-х рр. минулого століття посилювався інтерес до досягнень вітчизняних вчених-новістів другої половини XIX – XX ст., що було пов'язано насамперед із зміною історіографічного канону у висвітленні історії Великої французької революції. З'явилася низка фундаментальних видань, в яких провідні радянські спеціалісти з даної проблематики обґрунтовували (в т.ч. у рамках фахових дискусій) потребу її переосмислення в контексті 200-річного ювілею з часу початку Французької революції та бурхливих суспільно-політичних змін в у світі загалом та в СРСР зокрема. Так, В. А. Погосян наголосив у 1989 р., що радянська історична наука, успадкувавши краще з досвіду «російської історичної школи», вже «на марксистсько-ленінській основі, приступила до глибинного вивчення цієї грандіозної епохи в новій історії Європи» [74, с. 197]. А. В. Адо, у свою чергу, відзначив, що «ще історики знаменитої «російської школи» останньої третини XIX – початку XX ст. в найбільш точному значенні слова відкрили початок її спеціальному дослідженню». Разом з тим, автор дійшов дуже характерного для радянської історіографії висновку: «цікавлячись перш за все станом аграрного питання і його вирішенням під час революції, логікою речей вони зробили і перші кроки у вивченні соціальної боротьби у французькому селі» [1, с. 50]. Високу оцінку отримали наукові заслуги вказаних вчених (зокрема І. В. Лучицького) в роботах й інших дослідників [44, с. 95].

В сучасній Україні практично відсутні спроби комплексного вивчення і узагальнення досвіду історіографічного процесу в галузі нової історії розглядуваного періоду [30, с. 122]. Проте, було створено ряд праць, в яких звернено увагу на окремі сторони історіографічного процесу в галузі дослідження історії нового часу.

Насамперед, це стосується вже згадува-

них вище робіт Л. В. Таран, що звернула увагу на внесок вчених-новістів Наддніпрянської України у розробку історії Великої Французької революції. Зокрема, автор підкреслює значення праць І. В. Лучицького з історії селянського питання напередодні та в роки Великої французької революції, наголосивши на його внеску у дослідження цієї проблематики на основі опрацювання широкого масиву архівних джерел, переважно використаних ним вперше взагалі. Автор показала єдність наукових пошуків істориків України, Росії і Франції у дослідженні історії останньої. Зауважуючи, що панівним напрямом політичної та історичної думки в кінці XIX ст. був лібералізм [106, с. 85], Л. В. Таран звернула увагу на те, що представники ліберально налаштованої російської інтелігенції вважали неприйнятним для російського суспільства революційний спосіб вирішення політичних і економічних проблем, тим більше селянського питання. Вони сподівались, що держава сама зможе провести необхідні перетворення, і намагались проаналізувати досвід Великої французької революції, щоб уникнути революції в своїй країні [101, с. 31]. З огляду на це, Л. В. Таран робить обґрунтований висновок: дослідження соціальних і аграрних питань, що вирішувались у Франції в кінці XVIII ст., для російської ліберальної історіографії в останній третині XIX ст. було настільки ж актуальним, як і для французької [101, с. 32].

У своєму монографічному дослідженні «Историческая мысль Франции и России. 70-е годы XIX – 40-е годы XX вв.» (1994 р.) Л. В. Таран звернула увагу не тільки на «українські аспекти» діяльності «російської історичної школи» (зокрема дослідження І. В. Лучицького і його учня, майбутнього академіка Є. В. Тарле), але й на наукову діяльність в Україні учнів і послідовників корифеїв «російської історичної школи», насамперед одеських істориків Г. О. Афанасьєва, О. С. Трачевського, Є. М. Щепкіна та ін. [104, с. 6]. Продовженням і певним підсумком наукових студій Л. В. Таран в галузі означеної проблематики стала ґрунтовна монографія (2009 р.) [108].

В контексті історіографічного процесу в галузі вивчення *всесвітньої історії* в Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX ст. у дослідженнях сучасних українських науковців мова йде і про дослідження проблематики нової історії [4; 25; 43]. В цих роботах окреслюються загальні напрямки діяльності істориків-новістів і наголошується на науковому значенні їх робіт.

Важливою роботою є стаття одеського вченого О. Б. Дьоміна про вивчення історії революцій XVI-XVIII століть в Одеському університеті [24] Автор звертає увагу на науковий доробок Г. О. Афанасьєва, О. Г. Брікнера, О. С.

Трачевського та ін. Вказуючи на те, що особистість Г. С. Афанасьєва, його місце в історичній науці до сьогодення не отримали в історіографії заслужену оцінку, О. Б. Дьомін цілком слушно відстоює думку про те, що одеський вчений Г. О. Афанасьєв, поряд з відомими російським вченими В. І. Гер'є і М. І. Карєєвим може бути визнаним одним із будівничих «російської школи» в області вивчення старого порядку і революції у Франції, ставить, по суті, питання про те, що Г. О. Афанасьєв, а не В. І. Гер'є, був піонером у галузі вивчення історії Великої французької революції в Російській імперії [24, с. 305].

Звернемо увагу також на роботи радянських [11; 45-46; 60; 64; 65] і сучасних українських вчених [85; 87], що стосуються історії розвитку *медієвістики* в Україні, оскільки в цих дослідженнях розглядаються і роботи істориків Наддніпрянської України в галузі історії раннього нового часу. Це пояснюється традицією, пануючою у радянській історіографії (і успадкованою частиною сучасних вітчизняних науковців), класифікувати цей період історії як пізнь середньовіччя. Проте, світова історична наука визначає цю епоху все ж як початок нового часу, хоча й характеризує її як перехідний період.

Історії розвитку медієвістики в Україні у 1880-1917 рр. присвятив свою кандидатську дисертацію [52] харківський вчений С. І. Лиман. Періодизацію історіографічного процесу у цій галузі (та й в історичній науці в Російській імперії XIX – початку XX ст. загалом) він пов'язав, зокрема, із прийняттям університетських статутів (1863 р., 1884 р.). У цьому дослідженні автор звернув увагу на наукову спадщину І. В. Лучицького, М. Н. Петрова, Є. В. Тарле та ін. Логічним продовженням дослідницьких пошуків С. І. Лимана стала низка його статей [51; 53], в яких розглянуто перший етап розвитку медієвістики в Україні (1804-середина 1880-х років). Підсумком його студій в галузі означеної проблематики стала ґрунтовна монографія (2009 р.) [52].

Методологічне значення має робота В. М. Матях «Медієвістика в Україні другої половини XX – початку XX століття: криза чи прогрес?» (1996 р.) [58]. Аналізуючи історіографічний процес в галузі медієвістики в Україні другої половини XIX – початку XX ст. з точки зору єдності теоретико-пізнавальних засад фахівців в галузі історії країн Західної Європи та дослідників середньовічної історії України, автор звернула увагу на науковий доробок І. В. Лучицького, В. К. Піскорського, В. П. Бузескула. Зокрема, В. М. Матях справедливо зауважує, що «завдяки працям І. В. Лучицького з політичної й соціально-економічної історії середньовіччя й нового часу українська історіографія здобула загальносвітове визнання» [58, с. 37].

Певне значення для історіографії про-

блеми мають роботи радянського і сучасного часу, в яких висвітлюється роль вчених-новістів у вивченні *історії історичної науки*. Вони показують знайомство цих істориків з кращими збутками європейської історичної науки, що зумовлювало більш високий рівень їх власної професійної діяльності. Зокрема, в дослідженні Ф. Н. Ахмадієва (1987 р.) наголошується на важливості історіографічних досліджень М. Петрова, В. Бузескула, В. Новодворського [3].

Роботи сучасних українських науковців, насамперед одеської дослідниці Т. М. Попової, показують зв'язок історіографічних студій істориків-новістів Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст. з їхньою педагогічною діяльністю [77; 78; 84]. У 2007 р. Т. М. Попова узагальнила досвід своєї дослідницької діяльності в галузі історіографії у монографічному дослідженні «Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета» [76]. У цій праці мова йде, зокрема, про науковий доробок одеських істориків-новістів В. Е. Крусмана, П. М. Біцилли, С. М. Щепкіна та ін. Варто згадати теж статтю харківського вченого С. І. Лимана [53].

Цікавою є також стаття О. Гончарука [15], в якій мова йде про науковий доробок вчених України в області дослідження історії Великобританії, зокрема звертається увага на працю Є. В. Тарле про Томаса Мора.

З нових позицій оцінюють науковий доробок істориків-новістів Наддніпрянської України й сучасні російські вчені. У 1996 р. московська дослідниця М. Г. Вандаковська слушно наголосила на тому, що багато в чому радянська історична наука зробила крок назад в порівнянні з дореволюційною, називаючи серед важливих здобутків останньої і праці представників «російської історичної школи» [12, с. 97]. Через два роки А. Гордон і Д. Ростиславлев у своїх роботах знову привернули увагу до проблеми осмислення духовного впливу Великої французької революції на російське суспільство, наголосивши в цьому контексті на значенні наукових досягнень І. В. Лучицького і його наукових колег в цій галузі [16, с. 243; 82, с. 155]. У свою чергу, відомий російський вчений В. П. Смірнов підкреслив вплив вчених-новістів України на французьких дослідників, наводячи, зокрема, той факт, що, наприклад, дослідник історії Великої французької Революції, один з найбільш видатних французьких істориків XX століття Жорж Лефевр (1874-1959) серед своїх наукових попередників особливо високо цінував роботи і методи дослідження І. В. Лучицького [90, с. 50].

Важливим внеском в історіографію даної наукової проблеми стала ґрунтовна монографія російського дослідника Г. П. М'ягкова (2000 р.) [68]. У книзі, що продовжує, доповнює і узагальнює попередні дослідження автора, ро-

зглядається теоретична проблема наукового співтовариства в історичній науці. Особлива увага відводиться феномену «історична школа» в його наукознавчому й історіографічному аспектах. В цьому контексті автор залучає значний за обсягом матеріал, присвячений формуванню і структурі «російської історичної школи» (70-ті рр. XIX – початок XX ст.), демонструючи правомірність розробленої в книзі методології «схolarної» проблематики. Г. П. М'ягков підтримує твердження В. А. Бутенка, В. П. Бузескула та М. І. Карєєва про «безпристрасність та позапартійність» загальноросійських істориків-всесвітників [68, с. 14]. Це засвідчує зміну поглядів самого автора, що раніше характеризував «російську історичну школу» як «російську різновидність буржуазного історизму» [67, с. 178-180].

Логічним етапом дослідження означеної в даній роботі проблеми є звернення уваги на оцінки безпосередньої ролі істориків-новістів Наддніпрянської України у розвитку досліджень історії країн Західної Європи нового часу на основі критерію *їх особистого внеску* в цій галузі. Проте, в рамках даної статті неможливо охопити всі аспекти означеної проблематики. Тому, це питання буде предметом розгляду в іншій роботі. Деякі найважливіші праці вкажемо при спробі подати періодизацію історіографії розглядуваної проблеми.

Загалом, історіографія вивчення місця проблем історії нового часу в науковій спадщині вчених-новістів Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст. пройшла шлях від окремих невеличких статей у різного роду довідниках та відгуків про окремі праці до оглядових розвідок у спеціальних дослідженнях.

Необхідно тепер спробувати виокремити основні **етапи** історіографії означеної проблеми.

Враховуючи те, що означена проблема є частиною більш широкої наукової проблематики – історії розвитку історичної науки в Україні даного часу загалом та новістики зокрема, пропонуємо наступну періодизацію:

1) друга половина XIX – початок XX ст. – перші спроби осмислення наукового доробку вітчизняних вчених-новістів. Основні форми наукової рефлексії: рецензії, некрологи, життєві нариси біографічного і ювілейного характеру. Також на значення їх наукової і педагогічної діяльності звернено увагу в ряді робіт з історії вищої освіти. Крім вищевказаних статей М. І. Карєєва, спроби узагальнюючих оцінок історіографічного процесу в галузі новістики відсутні;

2) 20-ті – рубіж 30-40-х рр. XX ст. – ґрунтовні і виважені роботи В. П. Бузескула і М. І. Карєєва започатковують традицію системного історіографічного аналізу наукової спадщини

істориків-новістів. Проте згодом, в рамках штучно конструйованого в радянській історичній науці методологічного канону, інші дослідники, беручи за основу класовий критерій, намагаються спростити зміст історіографічного процесу в області вітчизняної новістики. В низці статей у радянських партійно-історичних журналах, а також в фундаментальних дослідженнях (праці О. Л. Вайнштейна і М. Л. Рубінштейна) більшість видатних вчених-новістів було зараховано до представників «буржуазної науки», що зумовило в основному негативну оцінку їх наукової і педагогічної діяльності.

3) початок 40-х рр. – кінець 50-х рр. XX ст. – поява ряду статей (роботи О. Молока, О. Л. Ванштейна та ін.), метою яких було спеціальне дослідження: а) розвитку вітчизняної новістики в цілому; б) висвітлення життєвого і творчого шляху істориків; в) аналіз їх внеску в дослідження тієї чи іншої проблематики, особливо у вивчення історії революцій і соціальних рухів нового часу; разом з тим, ще відчувається вплив крайнощів методологічних установок попереднього періоду;

4) 1960-ті – кінець 80-х рр. XX ст. – у роботах дослідників означеної проблематики помітне поступове «розмивання» історіографічного канону внаслідок вдосконалення дослідницької методики і зростання інтенсивності наукових пошуків у дослідженні історії вітчизняної новістики, а також соціально-політичних і економічних змін в СРСР зокрема й у світі загалом (праці В. М. Даліна, Б. Г. Вебера, Б. Г. Могильницького та ін.);

5) 1990-ті – до наших днів – вироблення нових критеріїв оцінки наукової спадщини історичної науки в Україні, в т. ч. доробку істориків-новістів другої половини XIX – початку XX ст. З інших методологічних позицій по-новому оцінюється внесок як відомих вчених-новістів (дослідження Н. А. Логунової про І. В. Лучицького [54], дисертація М. К. Кеди про М. Н. Петрова [40]), так і відносно маловідомих (робота Р. П. Левінця про В. Я. Шульгіна [49]); поява фундаментальних праць з історії історичної науки в Україні (праці Л. В. Таран, С. П. Стельмаха, В.

А. Потульницького, Т. М. Попової, С. І. Лимана та ін.), а також низки статей й інших робіт [32; 33; 57; 59; 69; 73; 103], в яких йде мова про збудовку вітчизняних вчених-новістів досліджуваного періоду.

Аналіз історіографії даної проблеми показує, що, з одного боку, окремі її аспекти досліджувались вітчизняними дослідниками різних років, а з іншого – вона вивчалась досить фрагментарно, ряд висунутих положень явно застаріли і вимагають переосмислення. Наукова спадщина таких відомих істориків-новістів, як І. В. Лучицький, Є. В. Тарле, М. Н. Петров була в різні роки об'єктом ґрунтовного дослідження різних фахівців в галузі історіографії. Проте й тут перед дослідниками постає чимала кількість проблем, що потребують серйозного вивчення. Ще більшою мірою це стосується наукового доробку інших, менш відомих вчених. Радянська історіографія замовчувала чи тенденційно оцінювала багатьох з цих вчених, їх життєвий шлях і внесок у науку, керуючись у якості критерію оцінки не тільки історичної, але й історіографічної спадщини постулатом про класову боротьбу, а також нерідко зараховуючи тих з видатних вчених, що більшість свого життя працювали у вузах Наддніпрянської України вищевказаного часу, до суто «російських істориків», зокрема М. Н. Петрова. В сучасній українській історіографії часто спостерігається протилежна тенденція зараховувати їх до «пантеону» вчених-українофілів. До того ж, переважна більшість сучасних дослідників цієї проблематики предметом свого розгляду обирали тільки ті чи інші сторони життя і наукової діяльності окремих вчених-новістів цього часу, не ставлячи перед собою мету цілісного дослідження історіографічного процесу в галузі наукового вивчення історії країн Західної Європи нового часу в Наддніпрянській Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. загалом.

Спадщина вищезгаданих істориків-новістів значна і вагома, і вона заслуговує на подальше вивчення, базоване на сучасних досягненнях історичної науки в Україні.

1. Адо А. В. Об уравнительном движении в деревне во время французской революции // Великая французская революция и Россия. – М.: Прогресс, 1989. – С. 50-64.
2. Адо А. В. Французская революция в советской историографии // Исторические этюды о французской революции. Памяти В. М. Далина (к 95-летию со дня рождения). – М.: ИВИ РАН, 1998. – С. 310-318.
3. Ахмадиев Ф. Н. Изучение европейской историографии в России во второй половине XIX – начале XX вв. Автореф. дис. ... канд. ист. н. / Казанский государственный университет. – Казань, 1987. – 17 с.
4. Березін С. Є. Проблеми всесвітньої історії в науково-дослідницькій та педагогічній діяльності професорів і викладачів Новоросійського університету: основні напрямки // Записки історичного факультету Одеського національного університету. – 2002. – Вип. 12. – С. 290-299.
5. Бовыкин Д. Ю. О современной российской историографии французской революции XVIII века (полемиические заметки) // Новая и новейшая история. – 2007. – № 1. – С. 48-72.

6. Бузескул В. П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. – К.: ПЦ «Фолиант», 2004. – Т. I. – 318 с.; – Т. II. – 272 с.
7. Бузескул В.П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века (материалы). – Ч. 1-2. – Л.: Ленинградское издательство АН СРСР, 1929-1931. – 218 + VI + 223 с.
8. Буржуазные историки Запада в СССР (Тарле, Петрушевский, Кареев, Бузескул и др.) // Историк-марксист. – 1931. – Т. 21. – С. 44-86.
9. Бутенко В. Наука новой истории в России // Анналы. – 1922. – №2. – С. 129-167.
10. Вайнштейн О. Л. Изучение истории Франции средних веков и нового времени советскими историками // Французский ежегодник. – 1958. – М., 1959. – С. 490-513.
11. Вайнштейн О. Л. Историография средних веков. – М.: Соцэкгиз, 1940. – 376 с.
12. Вандалковская М. Г. О традициях дореволюционной науки // Россия в XX веке: Судьбы исторической науки. – М.: Наука, 1996. – С. 95-108.
13. Вебер Б. Г. Историографические проблемы. – М.: Наука, 1974. – 336 с.
14. Вебер Б. Г. Начало университетского преподавания новой истории в России (М. Н. Петров, В. В. Бауер). Появление специальных исследований. В. И. Герье, И. В. Лучицкий // Очерки истории исторической науки в СССР. – М.: Издательство АН СРСР, 1960. – Т. II. – С. 393-445.
15. Гончарук О. Історія Великобританії в українській історіографії // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Вип. 15. – Сер. історичні науки. – №1. – Чернігів, 2001. – С. 59-61.
16. Гордон А. В. Великая французская революция как явление русской культуры (к постановке вопроса) // Исторические этюды о французской революции. Памяти В. М. Далина (к 95-летию со дня рождения). – М.: ИВИ РАН, 1998. – С. 219-245.
17. Гусев В. В. Некоторые аспекты изучения вопросов новой истории в русской дореволюционной историографии // Проблемы истории отечественной науки. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1981. – С. 156-171.
18. Гутнова Е. В. Историография истории средних веков. – М.: Высш. шк., 1985. – 480 с.
19. Далин В. М. Люди и идеи. Из истории революционного и социалистического движения во Франции. – М.: Наука, 1970. – 393 с.
20. Далин В. М. Из истории социальной мысли во Франции. / Отв. ред. Е. Б. Черняк. – М.: Наука. – 314 с.
21. Далин В. М. Историки Франции XIX–XX веков. – М.: Наука, 1981. – 325 с.
22. Далин В. М. К истории изучения Великой французской революции в СССР // Великая французская революция и Россия. – М.: Прогресс, 1989. – С. 102-118.
23. Данини С. Крестьяне и аграрный вопрос в эпоху великой революции (постановка вопроса в современной науке) // Анналы. – 1922. – № 1. – С. 62-82.
24. Дьомін О. Б. Вивчення історії революцій XVI-XVIII століть в Одеському університеті // Записки історичного факультету Одеського національного університету. – 2005. – Вип. 16. – С. 304-314.
25. Дьомін О. Вивчення та викладання всесвітньої історії в Одесі в XIX – XX ст. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Вип. 15. – Сер. історичні науки. – № 1. – Чернігів, 2001. – С. 8-11.
26. Завитневич И. Новейшие работы по крестьянскому вопросу накануне и во время Великой французской революции // Историк-марксист. – Т. VII. – 1928. – С. 245-255.
27. Завялова М. П., Масюкова С. Б. О механизме преемственности в развитии исторической науки // Вопросы методологии истории, историографии и источниковедения. – Томск: Изд-во ТГУ, 1964. – С. 12-14.
28. Зайдель Г., Цвибак М. Классовый враг на историческом фронте. – М. – Л.: Соцэкгиз., 1931. – 232 с.
29. Иконников В. С. Русская историческая наука в двадцатипятилетие. 1855-1880 гг. – С-Пб, 1880 // Отт. из «Русской Старины». – Т. XXVII, 1880 г., февраль. – С. 423-452+с. 619-634.
30. Ісак Ю. І. Вивчення історії нового часу в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. // Вісник Ужгородського Національного університету. Сер. Історія. – 2006. – Вип. 17. – С. 122-134.
31. Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940-2000). Ювілейна книга / Упор. О. Вінниченко і О. Целуйко. – Л.: ЛНУ, 2000. – 293 с.
32. Каганович Б. С. Евгений Викторович Тарле и петербургская школа историков. – Спб.: Изд-во «Дмитрий Буланин», 1995. – 131 с.
33. Кадеев В. И. Владислав Петрович Бузескул. К 150-летию со дня рождения. – Х.: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2008. – 60 с.
34. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій. – К.: Генеза, 2004. – 495 с.
35. Кареев Н. Беглые заметки по экономической истории Франции в эпоху революции. Серия первая. – СПб., 1913. – Отд. оттиск из «Известий С.-Петербургского Политехнического Института

- Императора Петра Великого». – 1912 г. – Том XVII. – 192 с.
36. Кареев Н. Беглые заметки по экономической истории Франции в эпоху революции. Серия вторая. – Пг, 1915. – Отд. оттиск из «Известий Петроградского Политехнического Института Императора Петра Великого». – 1913 и 1914 г.г. – Томы XX и XXII. – 136 с.
 37. Кареев Н. И. Историки Французской революции. – Т. III. Изучение Французской революции вне Франции. – Ленинград: Изд-во «Колос», 1925. – 307 с.
 38. Кареев Н. И. Историческая наука в России // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. СПб., 1899. Т. 55. – С. 802–807 // <http://www.teacher.syktso.ru/01/liter/007.htm>
 39. Кареев Н. Эпоха французской революции в трудах русских ученых за последние десять лет (1902-1911). – СПб.: Типография М. М. Стасюлевича, 1912. – 115 с.
 40. Кеда М. К. Михайло Назарович Петров (1826-1887) та його внесок в історичну науку. Дис. ... канд. іст. н. / Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка. – Ч., 2005. – 228 арк.
 41. Ковальченко И. Д., Шикло А. Е. Введение. Основные тенденции в развитии исторической науки в России в эпоху империализма // Сборник материалов по истории исторической науки в СССР (конец XIX – начале XX вв.). – М.: Высш. школа, 1985. – С. 6-17.
 42. Колесник І. Українська історіографія (XVIII – початок XX століття). – К.: Генеза, 2000. – 256 с.
 43. Колесник М. П. Проблеми всесвітньої історії у науковій спадщині Історичного товариства Нестора-літописця (1872-1931 рр.) // Україна і Росія в панорамі століть. – Чернігів, 1998. – С. 261-268.
 44. Коротков С. Н. О роли национальных имуществ в «рождении» новой буржуазии // Французская революция XVIII века: экономика, политика, идеология. – М.: Наука, 1988. – С. 95-108.
 45. Косминский Е. А. Изучение истории западного средневековья // Вестник АН СССР. – 1945. – №10-11. – С. 43-60.
 46. Косминский Е. А. Изучение истории средних веков за 25 лет // Двадцать пять лет исторической науки в СССР. / Под ред. акад. Волгина В. П., акад. Тарле Е. В. и чл.-кор. АН СССР Панкратовой А. М. – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1942. – С. 209-215.
 47. Кравченко В. В. Нариси з української історіографії епохи національного Відродження (друга половина XVIII – середина XIX ст.). – Х.: Основа, 1996. – 376 с.
 48. Критский Ю. М. Эпистолярное наследие историков как историографический источник // История и историки. 1973. – М.: Изд-во «Наука», 1975. – С. 85-112.
 49. Левінець Р. П. Життєвий шлях та науково-громадська діяльність В.Я.Шульгіна (1821-1878). Дис. ... канд. іст. н. / Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2004. – 222 арк.
 50. Лиман С. И. Идеи в лагах: Запад или Восток? Средневековье в оценках медиевистов Украины (1804 – первая половина 1880-х гг.). – Х.: ХГАК, 2009. – 688 с.
 51. Лиман С. И. Історія середньовічної Іспанії в працях медієвістів українських земель Російської імперії в 1805 – 1880-ті рр. // Вісник Харківської державної академії культури. – 2006. – Вип. 17. – С. 62-71.
 52. Лиман С. И. Медієвістика в Україні в кінці XIX – на початку XX століть (1880-1917 рр.). Дис. ... канд. іст. н. / Харківський державний університет. – Х., 1994. – 346 арк.
 53. Лиман С. И. Проблеми німецької історії та історіографії в працях харківських медієвістів у 1805-1885 рр. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – 2002. – Вип. 15. – №1. – С. 40-43.
 54. Логунова Н. А. Наукова та громадсько-політична діяльність І. В. Лучицького. Автореф. дис. ... канд. іст. наук. / Інститут української археографії та джерелознавства НАН України. – К., 2006. – 19 с.
 55. Макар Ю. Історичні дослідження в Чернівецькому університеті // Міжнародний науковий конгрес «Українська історична наука на порозі XXI століття». Чернівці 16-18 травня 2000 р. Доповіді і повідомлення. – Чернівці, 2000. – Т. 1. – С. 37-41.
 56. Масненко В. В. Історична думка та націотворення в Україні (кінець XIX – перша третина XX ст.). – К.; Черкаси: Відлуння-Плюс, 2001. – 410 с.
 57. Матвеева Л. В. Владислав Бузескул – историк своего времени. – К.: Стилос, 2008. – 710 с.
 58. Матях В. М. Медієвістика в Україні другої половини XX-початку XX століття: криза чи прогрес? – К.: Ін-т історії України НАН України, 1996. – 58 с.
 59. Мильская Л. Т., Пичугина И. С. Владимир Константинович Пискорский // Портреты историков. Время и судьбы. В 2-х тт. – Т. 2. Всеобщая история. – М.-Иерусалим: Университетская книга, Gesharim. – С. 125-132.
 60. Митряев А. И., Голубкин Ю. А., Лиман С. И. Медієвістика в Харьковском университете // ВХУ. – № 357. – Вып. 24. – Х., 1991. – С. 70-82.
 61. Могильницький Б. Г. Изучение новой истории в России // Историография истории. нового време-

- ни стран Европы и Америки. – М.: Высшая школа, 1990. – С. 415-424.
62. Могильницкий Б. Г. Историзм как принцип осмысления социальной действительности // Вопросы методологии истории, историографии и источниковедения: Сб. статей / Под ред. Л. И. Боженко, Б. Г. Могильницкого, М. Б. Плотноковой. – Томск: Изд-во ТГУ, 1964. – С. 3-6.
 63. Могильницкий Б. Г. История нового времени в России в пореформенный период // Историография истории нового времени стран Европы и Америки. – М.: Высшая школа, 1990. – С. 288-308.
 64. Могильницкий Б. Г. Политические и методологические идеи русской буржуазной медиевистики середины 70-х XIX – начала XX вв. // Средние века. – Вып. 23. – М., 1963. – С. 62-84.
 65. Могильницкий Б. Г. Политические и методологические идеи русской либеральной медиевистики середины 70-х XIX – начала 900 гг. // Томск: Изд-во Томского ун-та, 1969. – 194 с.
 66. Молок А. История Франции нового времени в трудах русских историков // Исторический журнал. – 1945. – Кн. 1-2. – С. 49-62.
 67. Мягков Г. П. К характеристике русской разновидности буржуазного историзма (русская историческая школа всеобщих историков) // Вопросы методологии истории, историографии и источниковедения. – Томск: Изд-во ТГУ, 1987. – С. 178-180.
 68. Мягков Г. П. Научное сообщество в исторической науке: опыт «русской исторической школы». – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 2000. – 298 с. // <http://www.igh.ras.ru/intellect/books/mijagkov.doc>. – 156 с.
 69. Новікова О. Посол вітчизняної науки // Дзеркало тижня. – 2007. – №23.
 70. Панкратова А. М. Советская историческая наука за 25 лет и задачи историков в условиях Великой отечественной войны // Двадцать пять лет исторической науки в СССР. / Под ред. акад. Волгина В. П., акад. Тарле Е. В. и чл.-кор. АН СССР Панкратовой А. М. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1942. – С. 3-40.
 71. Пионтковский С. А. Буржуазная историческая наука в России. – М.: Молодая гвардия, 1931. – 103 с.
 72. Письмо исполняющего обязанности заведующего Архивом революции и внешней политики Истомина сотруднице 4-го отделения СО ОГПУ СНК Ниткиной со сведениями об Е. В. Тарле. [Не позднее 5 марта 1930 г.] // Академическое дело 1929-1931 гг. Документы и материалы следственного дела, сфабрикованного ОГПУ. – Вып. 2. Дело по обвинению академика Е. В. Тарле. – Ч. 1. – СПб.: Библиотека РАН, 1998. – С. 43-45.
 73. Погодин С. Н. Иван Васильевич Лучицкий (1845-1918 гг.) // ННИ. – 2000. – № 6. – С. 174-192.
 74. Погосян В. А. О некоторых аспектах истории Французской революции // Актуальные проблемы изучения истории Великой французской революции. – М.: ИВИ РАН, 1989. – С. 197-201.
 75. Покровский М. Н. О задачах марксистской исторической науки в реконструктивный период // Историк-марксист. – 1931. – Т. 21. – С. 3-7.
 76. Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета. / К 75-летию исторического факультета. – Одесса: Астропринт, 2007. – 536 с.
 77. Попова Т. Н. О преподавании историографии всеобщей истории в Новороссийском университете в начале XX века // Актуальные проблемы исследования и преподавания новой истории стран Западной Европы и Америки. – Одесса, 1992. – С. 38-42.
 78. Попова Т. Н., Мельник О. В. Историография в учебном процессе на Одесских высших женских курсах // Записки історичного факультету Одеського державного університету. – 1997. – Вип. 4. – С. 141-144.
 79. Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії XVII-XX століть. – К.: Либідь, 2002. – 480 с.
 80. Рамазанов С. П. Методологический кризис в российской историографии начала XX века: сущность и основные этапы. – Автореф. дис. ... д-ра ист. наук. – Томск: Томский государственный университет, 1995. – 40 с.
 81. Рамазанов С. П., Черних Г. Г. В. І. Ленін про еволюцію буржуазної історичної думки в Росії кінця XIX-початку XX ст. // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. – Вип. 14. – К., 1988. – С. 11-13.
 82. Ростиславлев Д. А. Н. И. Кареев о якобинской диктатуре // Исторические этюды о французской революции. Памяти В. М. Далина (к 95-летию со дня рождения). – М.: ИВИ РАН, 1998. – С. 155-168.
 83. Рубинштейн Н. Л. Русская историография. – М.: Госполитиздат. – 1941. – 659 с.
 84. Самойленко О. Г. Методологія історії та історіографія у науковій спадщині вчених Ніжинської Вищої школи (II половина XIX – початок XX ст.). Дис. ... канд іст. н. / Переяслав-Хмельницький педагогічний університет ім. Г. С.Сковороди. – П.-Хм., 2000. – 243 арк.
 85. Самойленко О. Дослідження проблем медієвістики вченими-істориками Ніжинської вищої школи наприкінці XIX – поч. XX ст. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університе-

- ту. – Вип. 15. – Сер. історичні науки. – №1. – Чернігів, 2001. – С. 65-67.
86. Сахновський Є. В. Методологія історії в радянській історіографії // Історична панорама. – 2004. – Вип. 1. – С. 36-45.
 87. Сидоренко О. Розвиток медієвістики в університеті Святого Володимира кінця 40-60-х рр. XIX ст. у зв'язку із становленням позитивістської методології // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Вип. 15. – Сер. історичні науки. – №1. – Чернігів, 2001. – С. 44-46.
 88. Сеницын О. В. Соотношение истории и теории в русской буржуазной неокантианской историографии периода империализма. Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Казань: КГУ, 1983. – 21 с.
 89. Сказкин С. Д. Спорные вопросы аграрной истории Франции накануне революции XVIII в. // Европа в новое и новейшее время. Сб. статей памяти акад. Н. М. Лукина. – М.: Наука, 1966. – С. 97-112.
 90. Смирнов В. П. Французская историография межвоенного периода // Историческая наука в XX веке. Историография истории нового и новейшего времени стран Европы и Америки. /Под ред. И. П. Дементьева, А. И. Патрушева. – Москва: Простор, 2002. – С. 49-57.
 91. Стельмах С. П. Вчені Київського університету в німецьких університетах (XIX — початок XX ст.) // Етнічна історія народів Європи. – Вип. 16: Німці в етнокультурному просторі України. – К., 2004. – С. 148-152.
 92. Стельмах С. П. Інтернаціональна наука і національна культура: Європейські університети й академічне співтовариство в оцінках вчених Київського університету (друга половина XIX — початок XX ст.) // Київська старовина. – 2003. – №1. – С. 65-73.
 93. Стельмах С. П. Історична думка в Україні XIX – початку XX ст. – К: ВЦ «Академія», 1997. – 175 с.
 94. Стельмах С. П. Історична думка і методологія історії в Україні (XIX – початок XX ст.). Автореф. дис. ... д-ра іст. н. / Київський Національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 33 с.
 95. Стельмах С. П. Історична наука в Україні епохи класичного історизму (XIX – початок XX століття). – К.: ВПЦ «Університет», 2005. – 377 с.
 96. Стельмах С. П. Міжнародні зв'язки істориків України у другій половині XIX століття // Вісник Київського національного університету. Історія. – 1998. – Вип. 38. – С. 3-9.
 97. Стельмах С. П. Теоретичні новації у вітчизняній історіографії другої половини XIX століття // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська Академія». – Т. 18. Історичні науки. – К., 2000. – С. 63-69.
 98. Стельмах С. П. У пошуках утраченої правди: теоретичні дискусії в сучасній українській історіографії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Вип. 63-64. – 2002. – С. 36-44.
 99. Стельмах С. П., Слюсаренко А.Г. Історія // Київський університет імені Тараса Шевченка. Сторінки історії і сьогодення. / В.В. Скопенко (заг.ред.). – К.: ВПЦ «Київський університет», 1994. – С. 96-108;
 100. Стельмах С. Соціальна історія в Україні: витоки і традиції світоглядно-інтерпретаційної парадигми (XIX – початок XX ст.) // Історія та історіографія в Європі. – 2003. – Вип. 1-2. – С. 81-93.
 101. Таран Л. В. Великая французская революция и русская либеральная историография (рубеж XIX-XX столетий) // Преподавание истории в школе. – 1996. – №6. – С. 31-32.
 102. Таран Л. В. З історії подолання криз у французькій, російській та українській історіографії // Південний архів. Історичні науки. – 2003. – Вип. 10. – С. 6-18.
 103. Таран Л. В. Иван Васильевич Луцкий // Портреты историков. Время и судьбы. В 2-х тт. – Т. 2. Всеобщая история. – М.-Иерусалим: Университетская книга, Gesharim. – С. 267-275.
 104. Таран Л. В. Историческая мысль Франции и России. 70-е годы XIX – 40-е годы XX вв. – К.: Наукова думка, 1994. – 197 с.
 105. Таран Л. В. Об эволюции методологических основ французской, русской и украинской историографии (70-е гг. XIX – нач. 30-х гг. XX в.) // Література та культура Полісся. – Вип. 6. Ніжинська вища школа і проблеми розвитку освіти, науки, літератури. – Ніжин: НДП, 1995. – С. 84-89.
 106. Таран Л. В. Проблеми епістемології історії: від позитивізму до постмодернізму (на прикладі французької, російської, української історіографії) // Український історичний журнал. – 2007. – №2. – С. 185-197.
 107. Таран Л. В. Французька історіографія (70-ті роки XIX – 80-ті роки XX ст.). – К.: Вища школа, 1991. – 103 с.
 108. Таран Л. В. Французька, російська й українська історіографія (70-і рр. XIX – поч. XXI ст.). – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – 247 с.
 109. Тарле Е. В. К изучению истории Запада в Академии наук // Тарле Е. В. Сочинения в 12 тт. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – Т. XII. – С. 103-108.
 110. Тарле Е. В. Очередная задача // Анналы. – 1922. – №1. – С. 5-20.

111. Французская буржуазная революция (1789-1794). /Под ред. акад. В. П. Волгина и акад. Е. В. Тарле. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1941. – С. 716.
112. Фукс А. Н. К вопросу о школьных учебниках истории как историографических источниках (на материале учебной исторической литературы конца XIX – начала XX вв.) // Вопросы методологии истории, историографии и источниковедения. – Томск: Изд-во ТГУ, 1964. – С. 32-33.
113. Хмылев Л. Н. Методологические аспекты исторической науки на рубеже XIX и XX вв. // Россия в XX веке: Судьбы исторической науки. – М.: Наука, 1996. – С. 225-228.
114. Шустерман К. Б. Проблемы религиозных войн во Франции в XVI веке в освещении И. В. Лучицкого // Ученые записки Хабаровского гос. пед. ин-та. – Т. III. – Магаданское книж. изд-во, 1958. – С. 195-215.
115. Щепкин Е. Н. (1860-1920) // Деятели СССР и революционного движения России. Энциклопедический Словарь Гранат. /Репринтное изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – С. 773-776.
116. Эльзон М. Д. Анонимные рецензии на историческую литературу в «Русском богатстве» (1895-1917 гг.) // История и историки. 1973. – М.: Наука, 1975. – С. 337-353.

РЕЗЮМЕ

СТАНОВЛЕНИЕ НОВИСТИКИ КАК ОТРАСЛИ НАУЧНОГО ИЗУЧЕНИЯ В УКРАИНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX вв.: ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

Исак Ю. И. (Ужгород)

Целью настоящей работы есть выяснение особенностей историографии изучения новой истории в Украине во второй половине XIX – начале XX вв. Данная тема является актуальной и необходимой в современной постсоветской украинской историографии.

Ключевые слова: историография; новая история, методология истории, научная школа.

SUMMARY

STUDY OF MODERN HISTORY IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XIX – EARLY XX CENTURIES: HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

Y. Isak (Uzhhorod)

The aim of the referat is to elucidate peculiarities of the historiography of study of modern history in Ukraine in the second half of XIX – early XX centuries. This theme is topical and urgent in contemporary post-Soviet Ukrainian historiography.

Key words: historiography; modern history, methodology of history, scientific school.

УДК 94 (437) «1920/1930»; 378

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ТА ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДКАРПАТСЬКИХ СТУДЕНТІВ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (1920-1930-ті рр XX ст.)

Куцов К.О. (Ужгород)

Видавнича діяльність, як один із напрямів роботи громадських організацій підкарпатських студентів у навчальних закладах першої Чехословацької Республіки до сьогоднішнього дня залишається малодослідженим питанням вітчизняної та зарубіжної історіографії. Воно лише опосередковано піднімалося в працях бібліографічно-літературознавчого характеру [6; 10; 11; 12], опублікованих в різний період та кількох вузько-тематичних статтях і нарисах, присвячених окремим періодичним виданням [21]. Значний фактичний матеріал (хоча й з елементами суб'єктивізму) з приводу даного питання міститься в мемуарних працях колишніх учасників молодіжного руху, редакторів, видав-

ців та спонсорів студентських часописів [19; 20; 25; 26; 27].

Період перебування Закарпаття (Підкарпатської Русі) в складі Чехословацької Республіки (1919-1939 рр.) характеризувався великим сплеском громадсько-політичної активності її населення. На теренах краю створювалися та проводили плідну діяльність політичні партії (місцеві та осередки загально-чехословацьких), культурно-освітні товариства, фахові та творчі об'єднання. Помітне місце в цьому процесі посідали громадські організації студентів із Підкарпатської Русі, котрі навчалися у вищих та середньо-спеціальних навчальних закладах різних міст ЧСР, передусім в Празі. У столиці Чехос-